

PRIKAZI

Vojin Šulović, Tihomir Vejnović i saradnici KAKO ZAUSTAVITI BELU KUGU U SRBIJI

SANU, Srpsko lekarsko društvo, Beograd, 2006, str. 205

U ovoj knjizi, koja predstavlja Zbornik radova sa naučnog skupa, određen broj eminentnih autora daje egzaktno podatke, kao i svoja zapažanja, o najvećem problemu današnjice – nedovoljnom rađanju dece, problemu bele kuge i potrebnim odgovorima i akcijama za sprečavanje ovakvog trenda i njegovu revitalizaciju. Autori različitih naučnih profila sa aspekta svoje struke izlažu ovaj veoma ozbiljan problem, što doprinosi razuđenosti knjige i omogućava sveobuhvatan uvid i informacije na ovu temu. Problemi vezani za reprodukciju stanovništva okupiraju pažnju velikog broja, pre svih, evropskih zemalja, uključujući i one najrazvijenije. Ovo pitanje danas je jedno od najvažnijih i za Srbiju, jer alarmantno demografsko stanje dovodi ga do prvog mesta liste prioriteta. Zato je razumljivo i poželjno da se njime bave stručne, državne, društvene, humanitarne i druge institucije.

Problem nedovoljnog rađanja u Srbiji nije nov. Još sredinom prošlog veka ono je bilo ispod potreba proste zamene generacija u Centralnoj Srbiji i Vojvodini. Početkom 21. veka ukupna stopa fertiliteta stabilizovana je na 1,57 i čak je iznad evropskog proseka (1,4) što dodatno pokazuje koliko je stanje na Starom kontinentu dramatično. Izmenjen sistem vrednosti, potenciranje ekonomske podloge i velikog individualnog stremljenja za samoostvarivanjem, neki su od glavnih problema. Ekonomsko ulaganje u decu, sve veća nemogućnost usklađivanja roditeljstva i profesionalne aktivnosti, kao i roditeljstva i zadovoljenja ličnih interesovanja, glavna su barijera za realizaciju stavova o idealnom broju dece i učešće stanovništva u reprodukciji. U zemljama koje su ušle u proces socio-ekonomske tranzicije ovi simptomi su još izraženiji. Politički odgovor čovečanstva mora da se sastoji od jasnijeg i konciznijeg saznanja u pogledu dostizanja nivoa rađanja potrebnog za obnavljanje generacija i politike podrške porodici radi stimulacija rađanja (socijalna sigurnost, stanovanje, zapošljavanje, finansijska davanja radi pokrivanja dela ekonomskog tereta podizanja dece, regulisanje radnog statusa i odsustvovanje tokom trudnoće i podizanja deteta i sl.). Takođe, edukacija mladih i očuvanje njihovog reproduktivnog zdravlja

je od velikog značaja za ublažavanje problema nedovoljnog rađanja u Srbiji. Nedovoljan nivo znanja naše omladine o zaštiti reproduktivnog zdravlja, visoka učestalost rizičnog seksualnog ponašanja, često dovodi do neželjene trudnoće, rađanja u adolescenciji, seksualno prenosive infekcije i sl., a upravo oni predstavljaju buduće roditelje i nosioci su demografskog razvoja Srbije. U sudaru konzervativnog društva sa jasno definisanim normama ponašanja i savremenog, u kome su slobode velike, zaštita reproduktivnog zdravlja mladih postaje sve važnije pitanje koje zahteva angažovanje različitih segmenata društva.

Ova knjiga bavi se i pitanjem perinatalnog mortaliteta i morbiditeta u Srbiji. Prikazan je perinatalni mortalitet, mrtvorodenost, rani neonatalni, neonatalni mortalitet i mortalitet odojčadi u Srbiji bez Kosova i Metohije za period 2000-2004. godine i zatim poređenje sa 1950, 1980 i 1990-om godinom. S obzirom da se svake godine u svetu rodi preko 130 miliona dece, od kojih preko 10 miliona ne dožive svoj peti, a skoro 8 miliona ni svoj prvi rođendan, jasno je da ova tema zahteva izuzetnu pažnju i posvećenost kao još jedan od indikatora loše populacione situacije. Da bi se smanjila smrtnost dece, neophodno je smanjiti perinatalnu i neonatalnu smrtnost.

Srbija spada u srednje razvijene zemlje kada se posmatra mrtvorodenost, neonatalna smrtnost, perinatalna i smrtnost odojčadi. Radi poboljšanja ovih pokazatelja, neophodna je reorganizacija perinatalne i neonatalne službe, gde se Srbija, nažalost, nalazi tek na početku. Podizanje ekonomske moći i primarna zaštita trudnica može smanjiti ove pokazatelje i podići nivo reproduktivnog zdravlja stanovništva koji je prvi preduslov u borbi protiv bele kuge. S druge strane, maternalni morbiditet i mortalitet (bilo koja bolest ili povreda žene uzrokovana, pogoršana ili povezana sa trudnoćom ili rađanjem) takođe je bitan faktor i pokazuje stepen zdravstvene zaštite i razvijenosti. On je posebno zastupljen kod multipariteta (rađanje šestoro i više dece), koji je, doduše, skoro potpuno iskorenjen u razvijenim evropskim zemljama, ali je i dalje zastupljen na Kosovu i Metohiji.

Kao što je već zapaženo, neumoljivi statistički podaci pokazuju da Evropa umire. Već 2040. godine svaki četvrti Evropljanin imaće 65 i više godina. Vlade evropskih zemalja su prihvatile različite strategije populacione politike, ali relativno nov metod, koji nikako ne sme biti prenebregnut, je mogućnost koja nudi lečenje neplodnosti i metode asistirane reprodukcije, tj. medicinski potpomognute oplodnje (MPO). Njegovo osnovno načelo je da omogući roditeljstvo onima koji bi to želeli, a ne mogu. Glavni problem u vezi ovog metoda je što on još uvek ponegde važi kao rešenje "individualnog" problema. Njegov uticaj na fertilitet na prvi pogled deluje minimalan, ali neke razvijene zemlje ga nikako ne isključuju iz paketa mera za rešavanje ovog problema, jer rezultati pokazuju da može uticati na

strukturu populacije (primer Danske, gde je preko 6% sve rođene dece rođeno primenom tehnika MPO-a). Ipak, njegova dostupnost, kao i skeptičnost koje doživljava u pojedinim sredinama koje više pažnje poklanjaju programima planiranja porodice, a ne lečenju neplodnosti, čine doprinos MPO-a manjim no što on objektivno zaslužuje. Broj parova kojima je potrebna medicinska pomoć za rešavanje problema neplodnosti nikako ne sme biti potcenjen. Razvoj i uspešna aplikacija metoda MPO je možda i najvažniji događaj u razvoju ginekološke struke unazad nekoliko decenija. Zato prihvatljivost ove vrste lečenja mora dobiti širu primenu.

Ono što je posebno važno jeste da se knjiga ne bavi samo rađanjem i reprodukcijom u smislu statističkih parametara i medicinskih objašnjenja i definicija, već nas upoznaje sa složenim promenama kako na biološkom, tako i na psihološkom i neurohormonalnom nivou. Upravo te promene čine porođaj kompleksnim događajem i u ovu jednačinu uvodi jedan novi element koje može biti od izuzetne važnosti – stres. Naime, kao što je opšte (ne)poznato, stres je jedan od glavnih indikatora ljudskog zdravlja i stanja ljudske psihe. Pogotovu u vremenu u kakvom danas živimo, kada je stres maltene nešto sa čime se susrećemo svakodnevno, od krucijalnog značaja je objašnjenje i posledice ovog opasnog stanja duha i celokupnog organizma u vezi sa rađanjem. Stres opterećuje i kompromituje imuni sistem, kao i centralni nervni sistem. Ono što obogaćuje istraživanje ove teme je da je ispitana i analizirana ne samo povezanost stresa i porođaja koji su bili praćeni komplikacijama (gubitak ploda, namerni odnosno spontani prekid trudnoće i sl.), već i povezanost regularnog porođaja (porođaj u terminu sa zdravim ishodom) i razvoja posttraumatskih stresnih simptoma.

Jasno je da porođaj predstavlja najsnažnije, najspecifičnije i za većinu žena najznačajnije iskustvo u životu. Činjenica da može biti rizičan i za majku i za bebu, čini ga kompleksnim događajem koji kao posebna vrsta stresora može usloviti raznoliki spektar pozitivnih i negativnih psiholoških odgovora. Određen broj žena (od 20 do 40%) izveštava o nekom emocionalnom poremećaju u postpartalnom periodu. Stanja tuge, ranjivosti, plačljivosti i zavisnosti od drugih koja mogu trajati nekoliko dana ili nešto više, lekari ocenjuju kao normalno, pa čak i poželjno, jer ih povezuju sa brzom promenom nivoa hormona u kratkom periodu nakon porođaja, stresu porođaja, kao i doživljaju povećane odgovornosti koje donosi materinstvo (sličan sindrom opisan je čak i kod nekih očeva koji se suočavaju sa promenama raspoloženja u toku trudnoće njihovih žena i posle rođenja deteta). Najveći broj žena se ubrzo nakon porođaja potpuno oporavlja. Ipak, za određen broj njih porođaj predstavlja traumatsko iskustvo koje može izazvati različite, nekada i dugotrajne psihološke posledice. Među najozbiljnije spadaju: hronični stres; posttraumatski stresni poremećaj

(najopasniji, pogotovo ako postoji istorija psiholoških problema. Karakterišu ga povećana nadražljivost, intenzivan strah, teškoće spavanja, loša koncentracija); postpartalni mentalni poremećaj itd.

Nimalo zanemarljiv uticaj na reprodukciju nose i poremećaji u toku same trudnoće. Širok dijapazon komplikacija koje mogu nastati mora dodatno pojačati svest o neophodnosti poznavanja ove materije. Tu se prvenstveno podrazumevaju spontani pobačaji, preveremeni porođaji i neplodnost. Razvoj medicinske tehnologije i pojava ultrazvučnih aparata ukazali su na postojanje do sada neprepoznanih vidova trudnoće, kao što su uništeno jajašce i nestajući blizanac. Naravno, neki od ovih komplikacija mogu biti dodatno "ohrabreni" nezdravim načinom života trudnice (bolesti zavisnosti i navike), kao i nepažnja koja može dovesti do izlaganja raznim virusima, bakterijama, infektivnim i drugim agensima.

Izvršno poglavlje o uticaju spoljašnje sredine na začecje, kao i uticaj hemijskih materija, buke, vibracija i radijacije na rađanje kompletiraju sliku o celokupnoj tematici. Pored iznošenja činjeničnog stanja i uputa u mnoge stvari o kojima su ljudi slabije informisani, ponuđena su i adekvatna rešenja i odgovori na mnoga pitanja koja tište savremeno društvo.

Nepostojanje univerzalne jednačine za problem bele kuge (u nekim zemljama uspevaju određena rešenja, u drugima ona ne daju iste rezultate), nameću neophodnost uvođenja integrisanih menadžment sistema (IMS), koji će povezivati i reformisati tri najvažnija parametra koji utiču na natalitet: zdravstveni, ekonomski i obrazovni. Za uvođenje IMS-a su potrebni znanje, veština i sposobnost, kao skup ličnih osobina kojima se izražava potencijal svakog pojedinca. IMS i principi TQM (Total Quality Management) ostvaruju se uz pomoć svih zaposlenih u nekoj organizaciji, odnosno uz pomoć svih učesnika pri realizaciji bilo kojeg poslovnog procesa. Jedan ovakav pristup predstavlja dobru osnovu za povišenje efikasnosti i efektivnosti čitave privrede, sistema obrazovanja i zdravstvene zaštite. Konkretno, primena IMS-a u zdravstvenoj ustanovi omogućava sistematsko poboljšavanje i usavršavanje svih procesa i usluga, posebno onih neophodnih za ostvarivanje strateških ciljeva zdravstvene ustanove – bezbednost pacijenata i osoblja pri izvršavanju medicinskih usluga na obostrano zadovoljstvo.

Problem niskog nataliteta je problem sa kojim u koštac mora da se uhvati čitava država. Zadatak tvoraca državne strategije i politike je da stvori takvu nacionalnu politiku koja će da ohrabri porodice da rađaju i podižu decu. Ona ne treba da vrši pritisak na žene da rađaju više dece ili da postavlja neke slične zahteve, već da stvori takve preduslove i promoviše takav sistem vrednosti koji će olakšati porodicama odluke o rađanju i podizanju dece.

Promocija tih sistema vrednosti i stila života, koji bi uključivao i potrebe sadašnjih, a pogotovo generacija koje dolaze, je nužna. Ona podrazumeva niz pretpostavki. Osnovna je mobilizacija javnosti putem širenja razumevanja i svesti o značaju populacionog faktora, odgovornog ponašanja u sferi porodičnog života, odnosa muškarca i žene u savremenoj kulturi i reproduktivnog zdravlja.

Dušan Radovanović